

GYÓGYSZERÉSZETTÖRTÉNETI KÖZLEMÉNYEK

Gyógyszerészet 48. 347–351. 2004.

Adatok a fővárosi kórházi gyógyszerellátás történetéhez. I. rész Egy régi fővárosi intézmény története és emlékei

Dr. Lengyel Júlia

A budapesti közkórházak gyógyszerterárai és orvosi laboratóriumai 25 évvel ezelőtt, 1978 tavaszán kaptak utóljára még néhányat a Fővárosi Tanács Központi Kórházellátó Laboratórium készítményeiből, mert az intézmény megszüntetéséről az 1976. évi decentralizációs átszervezés során határoztak és a felszámolása 1978 tavaszán fejeződött be.

Az intézmény története mintegy negyven évet ölel fel, amely tükrözi történelmünk útvonalait is. Három háborús év kivételével – még a többszöri rendszerváltás ideje alatt is – az intézmény a lehetőségekhez mérten, ellátta feladatát.

Az intézménynek kezdetben négy nagy kórház (Szent Rókus, Szent István, Szent László, Új Szent János) és kapcsolt részeik ellátása volt a feladata. Az ellátandó kórházak száma az ötvenes évek elejére további héttel nőtt, mert a kerületi tanács kórházak gyógyszerterárainak és orvos-laboratóriumainak kiszolgálása is a központi intézményre hárult (Heim Pál, Gyáli úti kórház, Péterffy, Uzsoki, Tétényi úti – 1952-től –, Bajcsy Zsilinszky, Sport kórház) [2].

***

A központi kórházellátó kialakulása és szerepe a fővárosi kórházak gyógyszerellátásának alakulásában

A kórházi gyógyszerterárok központi ellátásának gondolata először 1875-ben merült fel, egy Debrecenben megtartott gyógyszerész testületi ülésen [3]. Bécsben 1895-től működött egy központi kórházi szervezet (a K.u.K. Allgemeines Krankenhaus), amelynek a kórházi gyógyszerterárok kiszolgálása volt a feladata. Ez csak kiszolgálással foglalkozott, mert a gyógyszerkészítést a kórházak gyógyszerterárai megoldották. A rendszer tanulmányozására 1905. októberben a Székesfőváros négytagú szakcsoportja utazott Bécsbe, melynek *Viola Imre* tanácsnok, *Lampl Hugó* számvevő, *Müller Kálmán* a Rókus kórház igazgatója, *Hilbert Rezső* gyógyszerész, székesfővárosi számtiszt voltak [4]. Beszámolójuk alapján akkor olyan döntés született, hogy a Fővárosi Tanács nem veszi házi kezelésbe a közkórházi gyógyszerterárok ellátását.

Ebben az időben a kórházi gyógyszerterárok a Gyógyszerész Testület bérlete. A Főváros a Rókus kórház házi-gyógyszerteráranak ellátására 1823-tól [5]; a Szent Istvánéra 1885-től, a Szent Lászlóéra 1894-től

Dr. Lengyel Júlia

1919-ben Bácsföldváron született (akkor Jugoszlávia). Gyógyszerész családból származik. Gyakornoki éveit édesapjánál, a nyírmadai (Szabolcs m.) Magyar Korona Gyógyszerterárbán töltötte. Gyógyszerészi diplomáját a buda-

pesti Pázmány Péter Tudomány Egyetemen szerezte. A diploma megszerzése után az egyetem Szerves és Gyógyszerkémiai Tanszéken előbb díjtalan gyakornok, majd díjtalan tanársegéd. 1947-ben disszertáns *dr. Széky Tibor* professzornál. 1948-ban kémiai főtárgyból doktorált. 1948. augusztus 1-jén felveszik a Fővárosi Tanács Eü. XII. Osztályához tartozó Budapest Székesfőváros Közkórházainak Központi Igazgatóságához. Itt a laboratóriumban előbb beosztott, majd 1950-ben a decentralizáció után a központi részleg vezetője.

A továbbiakban a Fővárosi Tanács Központi Kórházellátó Laboratórium néven működő intézményben dolgozott 1978. március 31-ig, amikor saját kérésére nyugdíjba vonult. Ugyanazon év április 1-től, a Semmelweis Orvostörténeti Könyvtár tudományos munkatársaként gyógyszerésztörténeti kutatásokkal foglalkozott.

1956-ban Érdemes Gyógyszerész, 1971-ben Kiváló Gyógyszerész, 1976-ban az Igazgatóság Kiváló Dolgozója kitüntetést kapta. 2003-ban munkássága elismeréséül a Tantus Amor Pharmaciae emlékérmét kapta.

Munka melletti kísérleteinek megfelelően, szakvizsgák után, 1973-ban a Magyar Tudományos Akadémiától megkapta a szerves kémiai kandidátusi minősítést.

kötött szerződést a Duna balparti Grémiummal; az Új Szent János kórház esetében az I. és II. kerületi gyógyszerészekkel kötötte meg a Tanács a szerződést, 1898-ban. A szerződések igen szigorú feltételeket szabtak. Például Pest város 1868-ban kötött (módosított) szerződése a Pesti Gyógyszerész Testülettel 200-nál több pontban szabályozza a Rókus kórház ellátását gyógy-

szerrel. Egy másik szerződés – amelyet a Tiszti Ügyészség 1893. július 2-án kelt jelentésében olvashatunk – hasonló szigorúsággal szabályozott [6].

1828-ban a gyógyszerészek Duna balparti Konzorciuma (Szövetsége) Központi Gyógyszerraktárt létesített a VIII. ker. Aggteleki u. 8. sz. alatti épület földszintjén, ami egy három szobás lakásban kapott helyett. 1919. március 5-én a Gyógyszerész Testület Elnöksége a gyógyszerraktárt – kényszerűségből – felajánlotta a Fővárosnak, az átvételre azonban csak 1921-ben került sor. A Főváros a raktár berendezéséért, felszereléséért, gyógyszer anyagaiért, megváltás címén 2.990.129 Koronát fizetett. (Ebben az összegben nem szerepelt az Új Szent János kórház gyógyszertárának felszerelése és berendezése, mert az már a kórház megnyitása idején a Tanács tulajdona volt.)

Az átvett Központi Gyógyszerraktár önálló vagyongazdálkodási egység lett és elnevezése Budapest Székesfőváros Központi Gyógyszerárúraktára és Közkórházi Gyógyszertárai-ra változott. Első vezetője, mint a Tanács szaktanácsadója *dr. Matolcsy Miklós* egyetemi tanár, majd őt követte *dr. Fauzer Géza* és *dr. Mikó Gyula* gyógyszerész, később *Élő István*, *dr. Staurozsky Lajos*, 1930-tól pedig *dr. Horváth Jenő* [2].

A gyógyszerüzem első éveire nehéz idők vártak, a proletár-diktatúra utáni helyzet, az ország megecsónkításával járó ellátási nehézségek, a hiánycikkek számának növekedése rányomta a bélyegét a kórházi gyógyszerellátásra is. Ebben az időben – az ország újjáépítésével összefüggésben – számos új létesítmény született. Ekkor a négy nagy kórház köré csoportosították a

¹Ennek előzménye az volt, hogy amikor a Fővárosi Tanács saját kezelésbe vette a házi-gyógyszertárakat, az addig ott alkalmazásban álló gyógyszerészek nem látták biztosítva a jövőjüket, mint magánalkalmazottak. Beadvánnyal éltek, kérve, hogy köztisztviselőként vegyék őket állományba. A gyógyszerészi szak létrejötte a gyógyszerészek számára fokozatos előre haladást, biztos nyugdíjas jövőt jelentett. Státuszba kerültek fix fizetési osztállyal, meghatározott előrehaladási lehetőségekkel. Az a gyógyszerész, aki doktorátussal is rendelkezett vagy kiemelkedő munkát végzett, mint igazgató, vagy főgyógyszerész, az V. fizetési osztályba került. A fővárosi tisztviselőknek egyéb kedvezményeik is voltak. A munkaidő hat és fél óra volt, villamos és autóbussz bérletet, félárú vasúti jegyet kaptak, a bemutatott villany-, gáz- és lakbér számlát kifizették. Évente két alkalommal bérkiegészítést kaptak. Újévkor ún. renumerációban, húsvétkor pedig egy meghatározott bérhányadnak megfelelő pénzbeli jutásban részesültek. A fővárosi alkalmazottak betegsegélyező alapja az ún. SZASA (Székesfővárosi Alkalmazottak Segélyező Alapja) volt. Ez orvosi ellátást és kedvezményes gyógyszerbeszerzést biztosított – a hozzátartozók részére is. Később a kedvezményeket fokozatosan megszüntették. 1948-ban a főváros dolgozói felajánlották a 8 órás munkaidőt, majd megvonták tőlük a köztizemi kedvezményeket. A félárú vasúti jegy megmaradt.

kisebb kórházakat és 11 kórházban 6400 ágyon látták el a betegeket. A gyógyító tevékenység 64 osztályon történt. A gazdasági ügyeket külön gazdasági egység látta el. A fővárosi betegeken kívül a betegbiztosítás kiterjesztése a vidéki lakosságot is a fővárosba vonzotta. 1938-ban pl. az ápolásra szorulóknak mintegy 35%-a vidéki beteg volt. A megnövekedett beteg létszám korszerűbb ellátást igényelt és rendkívüli feladatok elé állította az akkor már Központi Kórházellátó Gyógyszer Üzem elnevezésű intézményt is [4].

Dr. Horváth Jenő igazgató és munkatársai igyekeztek a folyamatosan növekedő igényeknek megfelelni. Folyamatos feladat volt a berendezés és felszerelés pótlása és a kornak megfelelő eszközökkel, gépekkel történő berendezés. Mivel a lassan fejlődő országban a szaporodó és gazdagodó üzemek nyereség-orientáltsága visszatetszést és üzemellenes hangulatot keltett, a gyógyszerüzem is támadások pergőtüzébe került. Emiatt a polgármester 1933-ban a 204-419/1933. XII. 40. számú rendelettel Budapest Székesfőváros Központi Gyógyáru Raktára és Közkórházi Gyógyszertárai néven önálló vagyongazdálkodással működő közigazgatási jellegű intézménnyé nyilvánította és a Fővárosi Tanács XII. ügyosztályához sorolta. Igazgatója továbbra is *dr. Horváth Jenő* főgyógyszerész. Dolgozói köztisztviselők lettek és jelentős kedvezményekben részesültek, 1936-ban megszületett a Fővárosnál a Gyógyszerészi Szak [2]¹.

Az intézmény feladata lett volna, hogy a közkórházak gyógyszertárait lássa el gyógyszer alapanyagokkal, állítson elő gyógyszeres készítményeket, végezze el a kötelező azonosítási, minőségi, mennyiségi vizsgálatokat, azonban továbbra is az Aggteleki u. 8. sz. alatti 3 szobás lakásban működött².

A helyszűke nagyban hátráltatta az intézmény munkáját, sem a gyógyszeres készítmények előállítását, sem a szükséges gyógyszervizsgálatokat nem tudta elvégezni, így azokat havi 2000 Ft költséggel kénytelen volt bémunkában elkészíttetni, terhelve ezzel a költségvetését.

A Központi Kórházellátó fejlődése és fejlesztése a múlt század közepéig

Az 1934-ben megjelent 260.520/1934. B. M. sz. B. M. rendelet szerint az intézmény a következőkből áll:

– a Szent Rókus, Szent István, Szent János és Szent László kórházakban lévő házi gyógyszertárakból, ahol a betegek orvosságait készítik az orvosok receptjei alapján,

²Az épületben helyet foglalt még a Gyógyszerészi Egyesület Igazgatósága, a gyógyszertárak részére vizsgálatot végző laboratórium és a Gyógyszerészi Gyakornoki Tanfolyam elméleti és gyakorlati része.

– az ezeket a gyógyszertárakat minden szükséges anyaggal ellátó központi gyógyszerraktárból,

– a központi gyógyszerraktár részére szükséges ún. galenikumokat (a kórházi orvosi laboratóriumok részére szükséges vegyszerekkel, festékekkel, vizsgáló és mérőoldatokkal) előállító és a vásárolt gyógyszereket azonosító ill. tisztaságra megvizsgáló laboratóriumból,

– a kiszolgáltató orvosságok árkiszámítását és a számlázást végző osztályból és

– az igazgatóságból [7].

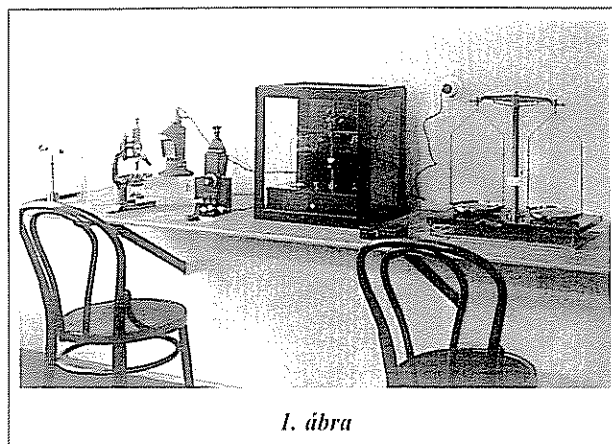
Az adott körülmények között az intézmény ennek a feladatnak nem tudott megfelelni. Gondoskodni kellett tehát részére nagyságrenddel nagyobb helyiségről. Erre a célra megfelelőnek mutatkozott a Terézvárosban a VIII. ker. Nagydíófa u. 14. sz. alatti ingatlan. Az épület bal szárnya ugyanis szabaddá vált, mivel az addig ott működő Anyagforgalmi Hivatal átszervezésével a kiköltöző műhelyek helyiségei megürültek. Az épület jobb szárnyát továbbra is a Finommechanika Vállalat foglalta el. Az egyemeletes épület négyzetes udvart zárt közre, mind a négy szárnya tágas, bolthajtásos pincékkel rendelkezett.

A kb. 60–70 éves épület azonban siralmas állapotban volt. *Dr. Salamon Géza* tanácsnok 1935-ben a májusi közgyűlésen azt referálta, hogy a Nagydíófa u. 14. sz. ingatlan általános tatározásra szorul. A falak vakolatai hiányosak, a tető megrongálódott, a közműhálózatot fel kell újítani, központi fűtés bevezetése is indokolt. *Dr. Salamon* megindokolta a laboratórium felszerelésének, berendezésének felújítását, kiegészítését és korszerűsítését is. Előadta továbbá, hogy a munkálatokat a legsürgősebben el kell kezdeni és a munkálatok és beszerzések fedezetére 99.500 P-t soron kívül kell biztosítani. Hivatkozik arra a megtakarításra, ami az eddigiek alapján az új létesítménytől várható. [7]

A munkálatok valóban igen gyorsan elkészültek, az intézmény 1936-ban már átköltözött az új helyére. A cégek árajánlataikat a versenytárgyalásra 1937 novemberében a Nagydíófa u. 14. alá küldik.

A változás jelentőségét mutatja, hogy *dr. Horváth Jenő* igazgató a Gyógyszerésztudományi Társaság Értesítőjének több számában és a korabeli szaksajtóban részletes leírást közöl az intézmény elhelyezkedéséről, beosztásáról, felszereléséről, az ott folyó munkákról, kutatásokról és eredményekről. Ezekből a közleményekből már megjelent egy rövid összefoglaló ismertetés a szerző tollából. [4]

Dr. Horváth Jenő közleményeiben leírja, hogy az épület bal szárnyában helyet foglaló intézmény utcai földszinti helyiségeiben található az igazgatóság és az adminisztrációs részleg. A helyiségek előtt tágas előcsarnok van rámpás udvari kijáratral. Az előcsarnokból lifttel és lépcsővel is megközelíthető az első pince illetve az emeleti szárny raktár. Itt történt elkülönített részlegekben a gyári készítmények, gyógyszer alapanyagok, drogok, az elkészített és bevizsgált magisztrális készítmények raktározása és kiszérése. Az ut-

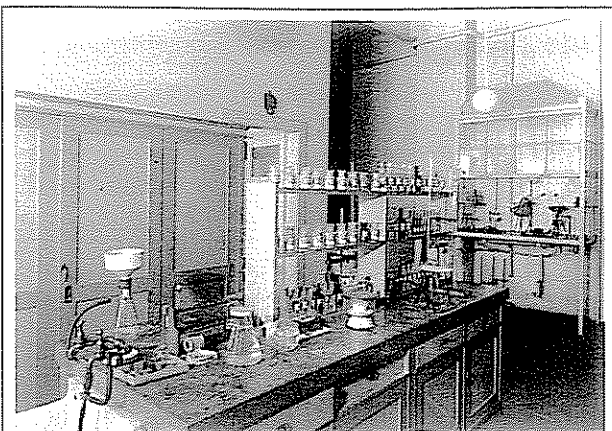

1. ábra

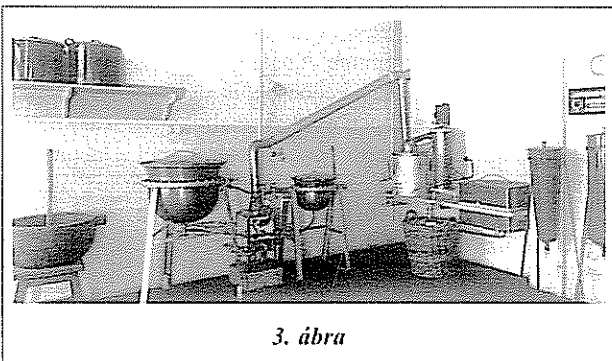
cai helyiségeket hosszú folyosó kötötte össze a munkatermekkel. A folyosóból nyíltak a szociális helyiségek, a mosogató, az étkező, az öltözők. A folyosó végén volt a bejárata a legnagyobb munkateremnek. A galenusi készítmények közül itt készültek az oldatok, a kenőcsök, itt történt a desztillálás, perkolálás, préselés. Innen nyílt az analitikai vizsgáló helyiség. Az analitikai laboratóriumból bejárat nyílt a laboratóriumvezető irodájába. Az intézmény első laboratórium vezetője *dr. Percs Ernő* főgyógyszerész volt. Ebben az irodában rázkódás-biztos asztalon került elhelyezésre az analitikai mérleg és itt használták az optikai vizsgáló eszközöket is (1. ábra).

Az analitikai laboratóriumban beépített gázfülke volt, benne izzító kemencével, itt volt a vízfürdő és egy szárítószekrény is. A fülke jól záró ajtaja tetszőleges magasságban állítható volt, ezt ellensúly biztosította. A munkaasztalon re-

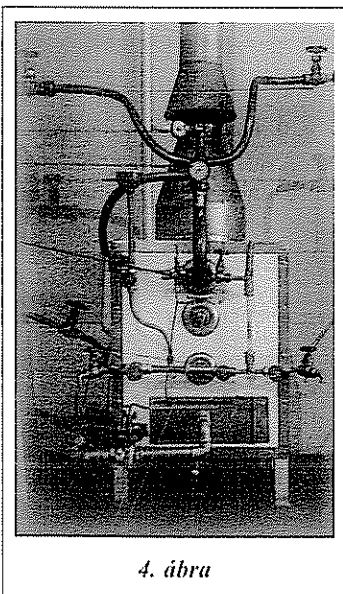
Az 1700-as évek végén Budapesten a Rókus kórház és környéke még külvárosnak számított. A Rókus körül elszórtan néhány, nagyrészt vályogból készült lakóház állt, de az 1838-as nagy árvíz idején a feljegyzések szerint ezek a házak összeomlottak és a területet közel 2 méteres árvíz és iszap borította. Az ár levonulása után a Tanács megtiltotta a vályogházak építését és csak szilárd építőanyagból, biztonságos bolthajtásos pincével ellátott épületek készítését engedélyezte. Ez időtájt alakult ki a Díófa utca. Először a Rókus kórházzal átellenben nyitottak meg egy akkori zsákutcát, majd a terület beépítése úgy folytatódott, hogy lehetővé vált a mai Dob utca összekötése a mai Király utcával. Ennek érdekében az 558 – 560-69-es telekkönyvi számú parcellákat kisajátították. A Díófa utcában többnyire egyemeletes házak épültek. Ilyen volt pl. a később Nagydíófa utcává átkeresztelt utca 14. sz. alatti háza is. Ez az épület egy négyzetes udvart körülzáró épülettömb volt; mind a 4 szárnya nagyboltozatos pincékkel rendelkezett. Ez lett a Budapest Székesfőváros Központi Gyógyszer Raktára és Közkórházi Gyógyszertárainak telephelye, majd 1950-től a már átszervezett „Fővárosi Közkórházak Központi Laboratóriuma”-nak otthona.

2. ábra

3. ábra

4. ábra

agens állvány volt a IV. Magyar Gyógyszerkönyv reageniáival. A vízesaphoz vízlégszivattyú csatlakozott (2. ábra). A szekrényben a szükséges nagyobb edényzet, tálak, mozsarak és egyéb – munkához szükséges – kellékek álltak.

Az analitikai laboratóriumból vezetett a kijárat egy nagyméretű terembe. Ez volt a gőzös laboratórium (3. ábra). Itt helyezték el a duplikátor üstöket. Ezek között 10, 25 és 100 l-es főzőüst, valamint egy vákuum be-

párlóüst volt. Ebbe a helyiségbe kerültek a különféle méretű perkolátorok. Itt állt egy 25 l-es vörösmárvány mozsár, a drogprens, a vörösfenyőből készült mosogatókád is. Középen egy nagy dolgozóasztal került elhelyezésre. Itt helyezték el a Jancsurák féle kazánokat (J. G.) (4. ábra). Ezek zárt rendszerben biztosították a duplikátorok használatához szükséges hőmérsékletet, valamint a száraz laboratóriumban lévő szárítószekrény megfelelő hőmérsékletét (5. ábra). A Jancsurák féle kazánok gázfűtéssel működtek, nyomásra automatikusan beállítható gáz szabályozó berendezéssel. A vízdesztilláló készüléknél alkalmazták a másik Jancsurák-féle újítást, az

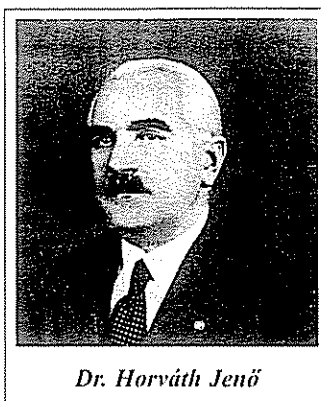
elektromos kazánkö mentesítő készüléket. Lényege: alacsony feszültségű egyenáram gyenge negatív töltést adott a kazán falának.

A gőzös helyiség közvetlenül csatlakozott a száraz laboratóriumhoz (5. ábra). Itt állt az elektromos meghajtással működő drogőrő és a drogprens. A helyiségben volt még egy kétajtós szárítószekrény, melynek hőmérsékletét az említett J. G. kazán szolgáltatta. A szárító szekrényben 12 szárító tálca állott. A tálcák magasságában beépített hőmérők adták az információt a tálcák hőmérsékletéről. A helyiségben voltak a kenőcsök olvasztásához szükséges medencék, valamint egy fából készült pisztillus sorozat [8, 9].

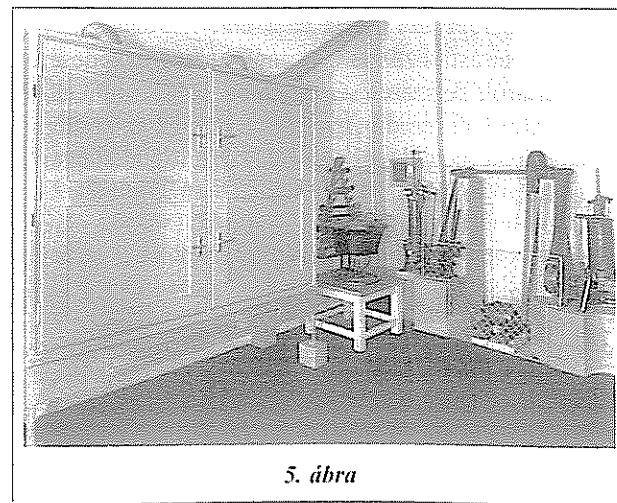
Az 1943. október 15-én megjelent Polgármesteri rendelet előírása szerint, a hátsó pince lejárata mellett egyszemélyes beton övőhely készült, melyet 1950-ben lebontottak (PMR. 326-768/1943).

Dr. Horváth Jenő igazgató az Értesítőben 1938-ban beszámolt az addig végzett munkáról, az eredményekről, az előállított készítmények és a vizsgálatok számáról, a bevezetett újításokról, a tudományos munkáról. A beszámolóiból tetemes megtakarításról is értesülünk. 1937-ben 3.187, 1938-ban 3.572, 1939-ben 4.553, 1940-ben 5.527, 1941-ben 6.398 pengő megtakarítást sikerült elérni [2].

A háborús évek gátat vetettek a további fejlődésnek. 1942 szeptember 4-én és 9-én súlyos bombakárokat szenvedtek el a kórházak is [10]. Az intézmény galenusi része bombakárt szenvedett, ami részleges javításra került. A polgármester 1943-ban *Ladányi Endrét* főgyógyszerésszé, *Balog Gusztávot* gyógyszerésszé, *Nagy Ákost* segéd-gyógyszerésszé nevezi ki a fővárosi szakgyógyszerészeti nomenklatura szerint [11].

Dr. Horváth Jenő

5. ábra

1944 áprilisában a sorozatos szőnyegbombázások során több kórház megsérült. A Szent László kórház gyógyszerértára olyan súlyos támadást kapott, hogy szinte rombadőlt. A központi intézmény két hősi halottját gyászolta. *Nagypalugyai István* gyógyszerész április 3-án, *Lázár Ernő* gyógyszerész április 15-én költelesség teljesítés közben lelte halálát [12]. 1944 márciusában a Fővárosi Tanács vezetésében változás történt, 1944. október 27-én *dr. Horváth Jenőt* állásából felmentik. Utódául *Ladányi Endrét* nevezik ki az intézmény élére igazgató főgyógyszerész státuszban, 1945. január 1-jén [13].

A rendkívüli helyzetben sorban jelennek meg a különféle megtakarítási rendeletek, pl. bizonyos gyógyszerészati segédanyagok időszakos póttanyagokkal történő helyettesítéséről, élelmiszerek mennyiségének csökkentéséről, az energia takarékoságról. A kórházak ellátása egyre nehezebb helyzetbe kerül a gyógyszerellátás terén is.

Budapest bekerítése 1944. december 9-én befejeződött. Az intézmény közelében utcai harcok folytak. *Ladányi Endre* igazgató december 1–17-ig írott naplója a harcok közvetlen közeléből rögzítette az eseményeket.

A Rókus kórház és környéke súlyos harcok színhelye. A szovjet csapatok 1945. január 17-én délben foglalják el a rádiót. Ekkor a Rókus kórháznál a német egységek még ellenállnak, de estére a VII. és a VIII. kerület el-esik [14].

Igen hézagosságok a háborús évekből fellelhető dokumentumok és a Gyógyszerészi Évkönyvek is hiányosak. A XII. Ügyosztály 1938-ban a központi intézményhez tartozó egységeknél 29 gyógyszerészt, 1 kezelő tisztet, 3 irodai alkalmazottat tart nyilván [2]. Az 1944. évi gyógyszerészi évkönyvek 34 olyan gyógyszerészről tudósítanak, akik a Fővárosi Tanács Közkórházi Gyógyszerértárok Központjának állományában dolgoznak.

IRODALOM

A hivatkozott irodalmat a szerkesztőség külön kérésre megküldi.

J. Lengyel: *Data for the history of capital hospital drug distribution Part 1. The history and the memories of an old capital institute.*

A szerző címe: Budapest, Liszt Ferenc tér 6. – 1061

FELHÍVÁS

40 éves évfolyam – találkozóra

Minden külön értesítés helyett ezúton hívjuk fel kedves évfolyamtársaink figyelmét, akik 1964-ben Marosvásárhelyen a MOGYE Gyógyszerészeti Karán végeztünk, hogy

**2004 szeptember 4-én tartjuk 40 éves évfolyam-találkozóunkat
9 órától az Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetemen**

Szállás: a Bod Péter Református Diakóniai és Tanulmányi Központban
Str. Pădurii (Erdő u.) 7/B, Tel./Fax: (265)-216997,
250 ezer lej (külföldieknek 10 €/fő, reggelivel).

Ünnepi ebéd és vacsora a Majestic étteremben: 10 € (összesen)

Részvételi szándékodat (kísérőid számát, igényét) kérünk mielőbb – legkésőbb július 15-ig – közölni. Kérjük értesítsd azon kollegákat is, akikkel kapcsolatban vagy.

További részletekért rendelkezésedre áll, szeretettel üdvözlöl és vár, a szervezők nevében:

Gyéresi Árpád
540143-Târgu-Mureş/Marosvásárhely
Aleea Cornișa nr.4 ap.16
Tel.: (265)-216481/MOGYE
(265)-215551/208
E-mail: agyeresi@umftgm.ro